

Білецька Ірина
кандидат педагогічних
наук, доцент
Уманського державного
педагогічного
університету імені Павла
Тичини

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У США

У статті аналізуються найбільш поширені у американській системі середньої освіти методи навчання іноземних мов з погляду їх ефективності, цілей, видів навчальної діяльності та етапів оволодіння мовним матеріалом; здійснюється їх розподіл на три групи: структурні – розглядають мову як систему структурно пов'язаних елементів для кодування значення; функціональні – мову трактують як засіб для вираження чи виконання певних функцій; натуральні методи.

Ключові слова: іноземна мова, методи навчання, американська система освіти.

В статье анализируются наиболее распространенные в американской системе среднего образования методы обучения иностранных языков с точки зрения их эффективности, целей, видов учебной деятельности и этапов овладения языковым материалом, осуществляется их распределение на три группы: структурные - рассматривают язык как систему структурно связанных элементов для кодирования значение, функциональные - язык определяют как средство для выражения или выполнения определенных функций; натуральные методы.

Ключевые слова: иностранный язык, методы обучения, американская система образования.

This article analyzes the most common in American secondary education teaching methods of foreign languages in terms of their performance objectives,

learning activities and stages of mastering language material, by their division into three groups: structural - consider language as a system of structurally related elements for the coding value, functional - the language is interpreted as a means of expression or perform certain functions, natural methods.

Keywords: *foreign language teaching methods, the American education system.*

Постановка проблеми. Проблема підвищення ефективності навчання іноземних мов завжди була актуальною. Удосконалення методики та результативності педагогічної діяльності вчителів багато в чому залежить від знання і врахування ними положень і рекомендацій, викладених у роботах сучасних дослідників і методистів.

Сьогодні в практиці навчання іноземних мов використовується кілька десятків різних методик, кожна з яких претендує на визнання. Цінним і корисним, на нашу думку, є досвід експериментальних пошуків не лише вітчизняних, а й зарубіжних науковців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зарубіжній методиці проблемі навчання іноземних мов присвячені праці Н. Брукса, Дж. Ешера, П.Г. Ла Форга, Т.Д. Террела, в яких аналізуються теорія і практика інтуїтивного оволодіння іноземною мовою, розглядаються положення навчання другій мові, звертається увага на рівень та витoki педагогічної ефективності різних методик.

Пілотажний аналіз наукової літератури, в якій висвітлюються проблеми навчання іноземних мов, дають підстави стверджувати, що значна кількість вітчизняних дослідників (О.М. Ветхов, С.В. Гапонова, Т.М. Петрова, Л.Я. Хоменко) акцентують свою увагу на поглядах ряду західних науковців, які можуть викликати професійний інтерес у методистів та педагогів.

Мета статті. У своїй статті ми робимо спробу виокремити найбільш поширені та дієві методи і підходи до навчання іноземних мов, які використовуються в американській системі освіти, розглянувши такі основні їхні аспекти, як теорія навчання, цілі, види навчальної діяльності, етапи оволодіння мовним матеріалом.

Виклад основного матеріалу. У практиці навчання іноземних мов у США широко поширений метод повної фізичної реакції (Total Physical Response), який використовується, здебільшого, на початковому етапі оволодіння мовою і будується навколо узгодження мовлення і діяльності; робиться спроба навчати мові через фізичну (моторну) діяльність. Розвинений Джеймсом Ешером (James Asher), професором психології державного університету Св. Джозефа (Каліфорнія), він базується на кількох традиціях, включаючи розвивальну психологію, теорію навчання і гуманістичну педагогіку, а також на методиці навчання мови, запропонованій Гарольдом і Дороті Палмер (Harold and Dorothy Palmer).

Дж. Ешер проводить паралель між успішним вивченням другої мови дорослими людьми і оволодінням дитиною першою мовою. Він зазначає, що мовлення, звернене до малих дітей, містить спочатку накази, на які вони спочатку реагують фізично, а потім вербально. Він вважає, що дорослим слід повторити ті ж процеси, завдяки яким діти оволодівають своєю рідною мовою [1, с. 56].

Теорія навчання мови Ешера базується на трьох досить важливих гіпотезах:

1. Існує особлива вроджена біoproграма оволодіння мовою, яка визначає оптимальний шлях для розвитку першої і другої мов.
2. Латеральний сонант мозку визначає різні пізнавальні функції в лівій та правій півкулях мозку.
3. Стрес (емоційний фільтр) є бар'єром між актом пізнання і тим, що вивчається; чим менший стрес, тим краще пізнання.

Розглянемо поетапно, як Ешер трактує вище зазначене.

1. Біoproграма.

Метод повної фізичної реакції Ешера є “природним методом”, так як він бачить вивчення першої і другої мов як паралельний процес. Навчання другої мови повинне відображати природні процеси вивчення першої мови.

Паралельно до процесу вивчення першої мови той, хто вивчає другу мову, мусить спочатку внутрішньо виробити “план оволодіння” мовою, що

вивчається, через прослуховування вправ. Слухання слід супроводжувати фізичними діями. Мовлення та інші відтворювальні вміння повинні з'явитись пізніше. Мовленнєво-відтворювальні механізми почнуть функціонувати одночасно, коли базові основи мови виробляться через тренування слухання. Ешер базує ці припущення на своєму переконанні, що в людському мозку існує біопроста для мови, яка визначає оптимальний порядок оволодіння першою і другою мовами.

2. Латеральний сонант мозку.

Дж. Ешер розглядає метод повної фізичної реакції як безпосередній для правомозкового пізнання, оскільки більшість методів навчання другій мові спрямовані на лівомозкове пізнання. Вчений стверджує, що мозок ділиться на півкулі відповідно до функції, при цьому мовна діяльність зосереджена у правій півкулі. Він гадає, що дитина сприймає мову через фізичні рухи – діяльність правої півкулі, яка повинна проявитись до того, як ліва півкуля зможе збуджувати процес відтворення мови.

Аналогічно доросла людина повинна відновити мовну майстерність через моторну діяльність правої півкулі, в той час як ліва півкуля споглядає і пізнає. Коли вже має місце пізнавальна діяльність правої півкулі, ліва півкуля легко розпочинає відтворювати мову та ініціювати інші, більш абстрактні мовні процеси.

3. Зниження стресу.

Важливою умовою для успішного оволодіння мовою є відсутність стресу. На думку Ешера, вивчення першої мови відбувається у безстресовому оточенні, у той час як умови, в яких відбувається оволодіння мовою дорослим, часто містять стрес і тривожність. Позастресове вивчення забезпечується втручанням у природну біопроста для розвитку мови і, таким чином, створенням сприятливого досвіду, який супроводжував оволодіння першою мовою [1, с. 78].

Метод повної фізичної реакції має на меті підготувати таких учнів, які здатні до вільного мовлення, що зрозуміле носію мови. Навчання із використанням наказової форми (тренування, вправи) є основним видом

діяльності в класі під час застосування цього методу. Він зазвичай вживається, щоб викликати фізичні дії та активність з боку учнів. Розмовні діалоги розпочинаються через 120 годин навчання. Дж. Ешер пояснює це тим, що “щоденне спілкування є дуже абстрактним і відірваним; тому щоб розуміти, потрібна досить значна інтернаціоналізація мови, що вивчається” [1, с. 95].

Інший вид діяльності включає рольові ігри і слайдові презентації. Рольові ігри виступають у центрі щоденних ситуацій. Слайдові презентації використовуються для забезпечення візуального зосередження на розповіді вчителя, яка супроводжується командами. Учні уважно слухають і реагують фізично на команди вчителя. Вони мало впливають на зміст навчання, оскільки він визначається вчителем, який повинен дотримуватись наказової форми на уроках.

Забезпечуючи зворотній зв'язок з учнем, учитель повинен діяти так як батьки, які здійснюють зворотній зв'язок з своїми дітьми. Спочатку батьки дуже мало виправляють помилки у мовленні своєї дитини, але коли вона стає дорослішою, вони не повинні нехтувати їх. Аналогічно вчителю слід утримуватись від багатьох виправлень на ранніх стадіях, оскільки це пригнічуватиме учнів. Проте з часом від педагога вимагається більшого втручання, оскільки учнівське мовлення стає досить біглим.

Таким чином, метод повної фізичної реакції є свого роду відновленням і продовженням методу “англійська мова через діяльність” (English Through Actions) Палмера, який прилаштований до вимог більш нових психологічних теорій. Він отримав певну популярність завдяки підтримці тими, хто підкреслює роль сприймання (розуміння) в оволодінні мовою.

Серед західних вчених-методистів немає єдності щодо доцільності застосування методу повної фізичної реакції як методу навчання іноземній мові. Так, деякі з них стверджують, що він може інтегруватися як складова частина в натуральний метод (Natural Approach) [2, с. 33]. Цей метод, запропонований у 1977 році учителем іспанської мови у Каліфорнії Трейсі Терреллом (Tracy Terrell), був спробою розвинути підхід до навчання мови,

що поєднував “натуралістичні” принципи, які дослідники встановили щодо вивчення другої мови. Він об’єднав свої зусилля з Стефеном Крешеном (Stephen Kreshen), прикладним лінгвістом університету Південної Каліфорнії, щодо розробки теоретичних обґрунтувань натурального методу, запозичивши впливову теорію оволодіння другою мовою Крешена. Узагальнений виклад принципів і застосування натурального підходу з’явився у книзі Крешена і Террелла “Натуральний метод”, опублікованій у 1983 році [3].

Крешен і Террелл ототожнювали натуральний підхід з так званими традиційними підходами до навчання мови, які базуються на використанні мови у комунікативних ситуаціях без звернення до рідної мови і, можливо, не звертаючись до граматичного аналізу, граматичних вправ або певної теорії граматики.

Натуральний метод наприкінці ХХ століття почав називатися прямим методом (Direct Method). У ньому наголос робиться на вживанні, а не на практикуванні, оптимальній емоційній підготовці до навчання, пролонгованому періоді зосередження уваги на тому, що учень чує перед тим, як намагатись відтворити мову і на готовності використовувати письмові та інші матеріали як джерело усвідомленого застосування.

Натуральний метод призначений для початківців і розроблений допомогти їм вийти на середній рівень. Очікуваний результат полягає у тому, учні зможуть діяти адекватно у ситуації, яка вимагає застосування іноземної мови. Вони розумітимуть мовця іноземною мовою і передаватимуть свої висловлювання та ідеї. Їм не потрібно знати кожне слово з особливим семантичним значенням, а також немає необхідності в тому, щоб синтаксис і словник були бездоганними. Проте їхнє висловлювання має бути зрозумілим. Учням слід уміти розуміти значення, але немає потреби бути точним у всіх деталях граматики [3, с 71].

З самого початку заняття проводяться відповідно до натурального методу, наголос робиться на викладі зрозумілих основ у іноземній мові. Під час розмови вчитель звертає увагу на предмети у класній кімнаті і на зміст

малюнків, так як це робиться під час застосування прямого методу. Щоб звести стрес до мінімуму, від учнів не вимагається, щоб вони говорили щонебудь, поки не відчують себе готовими, але очікується, що вони реагуватимуть на команди і запитання вчителя іншим чином.

Коли учні готові розпочати спілкування новою мовою, учитель забезпечує зрозумілу мову і прості можливості реагування. Педагог говорить повільно і чітко, задаючи запитання і викликаючи однослівні відповіді. Схеми, малюнки та інші реалії слугують центральною темою для запитань, і якщо дозволяє учнівська компетенція, розмови переходять на членів класу. Наголос робиться на тих видах діяльності, які зосереджені більше на виразному спілкуванні, ніж на формі мови. Парна або групова робота може застосовуватись і супроводжуватись дискусією всього класу, що поводитьсь учителем.

Техніка, яка рекомендується Крешеном і Терреллом, часто запозичується з інших методів і адаптується відповідно до вимог теорії натурального методу. Вона включає діяльність, що базується на командах з методу повної фізичної реакції; на видах діяльності з прямого методу, в якому використовується міміка, жести і контекст, щоб викликати запитання і відповіді; на відпрацюванні структур і зразків, які основані на ситуації. Натуральний метод не пропонує нічого новітнього щодо процедури та техніки навчання.

Учитель, який застосовує натуральний метод, виконує більше ролей у порівнянні з іншими комунікативними методами. Виділяють основні три ролі. По-перше, він є безпосереднім джерелом забезпечення необхідної основи з іноземної мови, по-друге, педагог створює таку атмосферу в класі, яка є цікавою, дружньою, що сприяє успішному засвоєнню мови, яка вивчається, по-третє, вчитель повинен обирати і оперувати великою кількістю видів класної діяльності, враховуючи розмір групи, зміст і контекст.

Ми бачимо, що натуральний метод вільно адаптує техніку і види діяльності, поширені серед інших методів, і може вважатись інноваційним

лише з огляду на цілі, для досягнення яких він рекомендується, і шляхи застосування.

У американській системі освіти при навчанні іноземних мов застосовується також метод замовчування, запропонований Гелебом Гаттегно (Galeb Gattegno). Він базується на припущенні, що вчителю у класній кімнаті слід мовчати наскільки це можливо, а учень повинен заохочуватись висловлюватись якомога більше.

Метод замовчування досить перегукується з іншими навчальними теоріями та освітніми філософіями. У загальному, навчальні гіпотези, які підкреслюються в роботі Гаттегно, можна звести до наступного:

1. Навчання рухається вперед, якщо учень більше робить відкриттів і творить, ніж запам'ятовує і повторює те, що необхідно вивчити.
2. Навчанню сприяють супроводжуючі фізичні об'єкти.
3. Навчання полегшується завдяки вирішенню проблем, що включають матеріал для вивчення [4, с. 83].

“Штучний метод”, який пропонується Гаттегно, базується на принципі, що успішне навчання включає набуття мови через використання безсловесного знання і потім активної спроби. Набуті шляхом пізнавальних зусиль, знання і мислення є більш ефективними з точки зору використання, ніж збереження, що відбувається через механічне повторювання. І знову ж замовчування є ключем до запуску в дію знань і, відповідно, привілеює над повторюванням.

Завданням методу замовчування є формування в учнів-початківців умінь усно висловлюватись і сприймати початкові елементи мови, що вивчається. Загальною метою при вивченні іноземної мови є достатнє володіння нею, при цьому правильній вимові та вдосконаленню інтонаційних елементів надається важливе значення. Безпосередньою ціллю є формування в учня основних практичних знань граматики іноземної мови. Учні повинні вміти:

- правильно і швидко відповідати на запитання про себе, свою освіту, сім'ю, щоденні події;
- говорити з правильним наголосом;

- дати усний або письмовий опис картини, включаючи існуючі зв'язки, що стосуються простору, часу, чисел тощо;
- відповідати на загальні запитання про культуру і літературу носіїв мови, яка вивчається;
- адекватно володіти граматиною, письмом, читанням.

Навчальні завдання та діяльність при застосуванні методу замовчування зводяться до функції підтримки і обробки учнівської усної відповіді без прямих вказівок вчителя. Основними для цього методу є прості лінгвістичні завдання, під час яких учитель моделює слово, фразу або речення і потім викликає реакцію учня. Після цього учні продовжують створювати власні висловлювання, поєднуючи разом стару і нову інформацію. Реакції на команди, запитання і візуальні репліки, таким чином, складають основу діяльності в класі. Відсутність пояснень змушує учнів працювати над узагальненнями, формулюванням власних висновків і правил, які, на їхню думку, їм потрібні. Мовчазність вчителя є найбільш вимогливим аспектом методу замовчування.

Під навчанням розуміється презентація матеріалу, зазвичай при використанні невербальних засобів. Далі негайно ж відбувається перевірка, яку краще було б назвати отриманням відповіді учня, що, знову ж таки, наскільки це можливо, відбувається безсловесно. Зрештою, учитель мовчки контролює взаємодію учнів один з одним і може навіть вийти з кімнати, поки учні опановують нові лінгвістичні правила.

Урок з використанням методу замовчування зазвичай відповідає стандартній формі. Перша частина уроку зосереджена на вимові. Залежно від рівня учнів, клас може працювати над звуками, фразами або навіть реченнями, розробленими на таблицях. На початковій стадії вчитель вимовляє відповідний звук, вказавши на символ на таблиці. Пізніше він мовчки вказує на окремі символи і поєднання символів та контролює вимову учнів. Педагог може вимовити слово і учні вгадують послідовність символів, закладених у слові.

Указка використовується, щоб вказати наголос, стиль та інтонацію. Наголос можна вказати, торкнувшись до символу більш сильніше, ніж до інших, вказуючи на слово. Інтонація і стиль можуть демонструватися постукуванням по таблиці відповідно до ритму висловлювання.

Після опрацювання звуків мови, робота відбувається над структурними моделями речення і словником. Учитель моделює висловлювання, створюючи його візуальну реалізацію з допомогою кольорових паличок. Після цього учень робить спробу відтворити висловлювання і показати його сприйнятливості. Якщо реакція правильна, вчитель намагається змінити висловлювання або інший учень презентує правильну модель.

Метод замовчування охоплює багато характерних рис, притаманних більш традиційним методам таким, як ситуативне навчання мови (Situational Language Teaching) і аудіолінгвізм (Audiolingualism), що особливо зосереджені на постійному повторюванні речень, які спочатку моделюються вчителем, і виконанні вправ, що ведуть до вільного спілкування. Новизна методу, запропонованого Гаттегно, безпосередньо полягає у манері організації діяльності в класній кімнаті.

Коллективне вивчення мови (Community Language Learning) – це назва іншого методу, розвинутого Чарльзом А. Карреном (Charles A. Curran) та його однодумцями.

Метод пропагує холістичний підхід до вивчення мови, оскільки “правильне” навчання людини є як пізнавальним, так і емоційним. Воно називається всебічним навчанням особистості. Таке навчання відбувається на рівні комунікативної ситуації, коли вчителі та учні знаходяться у взаємодії. Цей процес поділяється на п’ять стадій і порівнюється з онтогенезом дитини.

На першій стадії – народження – встановлюється почуття безпеки і приналежності. На другій стадії, у зв’язку з вдосконаленням здібностей учня, він, як і дитина, починає добиватись певної незалежності від батьків. На третій стадії учень “розмовляє незалежно” і може заявляти (доводити, захищати) про свою власну індивідуальність, часто відмовляючись від надання порад. Четверта стадія розглядає учня як здатного сприймати

критику, і на останній стадії учень просто працює над вдосконаленням стилю і знань. До кінця процесу дитина стає дорослою. Учень знає все, що знає вчитель, і може стати джерелом знань для нового учня. Тоді процес вивчення іноземної мови схожий на відродження і розвиток нової особи з усіма випробуваннями, що асоціюється з народженням та визріванням. Вважається, що оскільки вивчення мови відбувається через створення соціальних зв'язків, успіх у її оволодінні залежить від подуктивної співпраці учня з вчителем та учня з учнем. “Навчання розглядається як уніфікований особистий соціальний досвід.” Учень “вже не розглядається ізольовано і у змаганні з іншими” [5, с. 11-12].

Оскільки лінгвістична і комунікативна компетенції визначаються соціальними термінами, конкретні лінгвістичні та комунікативні цілі не формулюються у працях, присвячених методу колективного вивчення мови. Більшість того, що пишуть про цей метод, описує його застосування на курсах з іноземної мови початкового рівня. Вважається, що через нього вчитель може успішно передавати свої знання і досвід з мови, що вивчається, учням, а це означає, що метою є оволодіння іноземною мовою як рідною. Спеціальні ж цілі не визначаються.

Як і більшість методів, колективне вивчення мови об'єднує інноваційні навчальні завдання і діяльність з традиційними. Вони включають:

1. Переклад. Учні утворюють невелике коло. Учень шепоче повідомлення чи значення, яке він хоче виразити, вчитель перекладає його (або інтерпретує) мовою, що вивчається. Учень повторює переклад вчителя.
2. Групова робота. Учні можуть бути задіяні у різних групових завданнях таких, як обговорення теми у малій групі, підготовка до розмови, підготовка переказу теми для презентації іншій групі, підготовка розповіді, яка презентуватиметься вчителю і решті класу.
3. Запис. Учні записують спілкування іноземною мовою.
4. Транскрипція. Учні транскрибують висловлювання, які вони записали, для опрацювання і аналізу лінгвістичних форм.

5. Аналіз. Учні аналізують і вивчають транскрипції речень з метою зосередження на вживанні певної лексики або застосуванні певних граматичних правил.
6. Обдумування і спостереження. Учні обдумують і повідомляють про свій досвід у класі або групах. Зазвичай це включає вираження почуттів – сприйняття один одного, реакції на мовчання, зацікавленість тим, що хочеш сказати тощо.
7. Слухання. Учні слухають монолог вчителя, що включає елементи, які вони могли вивчити чи чути під час класної взаємодії.
8. Вільне спілкування. Учні задіяні у вільному спілкуванні з вчителем або іншими учнями. Воно може включати обговорення того, що вони вивчили, а також почуттів, які були у них під час навчання [5, с. 52].

Під час застосування методу колективного вивчення мови учні стають членами спільноти – їхні послідовники і вчитель – та навчаються через взаємодію. Знання не розглядаються як індивідуальний результат навчання, а як те, що здобувається разом. Учні зазвичай групуються у коло від 6 до 12 осіб, серед яких кількість тих, хто знає мову варіюється від одного на групу до одного на учня. На ранніх стадіях навчання вчитель виконує підтримуючу роль, забезпечуючи переклади іноземною мовою. Пізніше взаємодія може бути здійснена учнями. На подальших етапах навчання вони спроможні сприймати критику, і вчитель може прямо втручатись, щоб виправити неправильні висловлювання, запропонувати ідіоми і дати пораду щодо використання важливих аспектів граматики.

Висновки. Отже, на основі узагальнення наукових джерел, обґрунтовано систему методів навчання іноземних мов у закладах середньої освіти США. У процесі довготривалого пошуку найкращих шляхів навчання іноземної мови розроблялися різноманітні методи.

У цілому методи навчання іноземних мов, у залежності від підходу, на якому вони базуються, можна поділити на три групи: структурні – розглядають мову як систему структурно пов'язаних елементів для

кодування значення: граматико-перекладний (grammar translation) та аудіолінгвальний (audiolingual method) методи; функціональні – мову трактують як засіб для вираження чи виконання певних функцій: усний метод (oral approach), ситуативне навчання мови (situational language teaching); інтерактивні (особливої популярності набули з 80-х років) – мова є засобом створення і підтримки соціальних відносин, до уваги береться те, як треба рухатись, діяти, вести перемовини і взаємодіяти під час спілкування: прямий (direct method), комунікативний (communicative language teaching), пропріоцептивний (proprioceptive language learning method), мовчазний (Silent Way), натуральний метод (Natural Approach), мовне занурення (Language Immersion), сугестопедія (Suggestopedia), метод повної фізичної реакції (Total Physical Response), навчання засобами читання та розповіді (Teaching Proficiency through Reading and Storytelling), (Dogme language teaching).

Звичайно, розглянуті нами методи є найбільш поширеними у практиці навчання іноземних мов у США і не охоплюють всю палітру підходів, новітніх тенденцій американської методичної науки. Але, на нашу думку, вони дають уявлення про напрями роботи зарубіжних вчених-методистів та можливість застосування їхнього позитивного досвіду на теренах нашої сучасної методики навчання іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Asher J. Learning Another Language Through Actions: The Complete Teacher's Guide Book. – Calif.: Sky Oaks Productions, 1982.
2. Хоменко Л.Я. Нові методи навчання на заході // Іноземні мови. – 1998. – № 1.
3. Krashen S.D., Terrel T.D. The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom. – Oxford: Pergamon, 1983.
4. Gattegno C. Teaching Foreign Languages in Schools: The Silent Way. – New York: Educational Solutions, 1972.
5. Curran C.A. Counseling-Learning: A Whole-Person Model for Education. – New York: Grune and Stratton, 1972.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Олександрівна Білецька – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики іноземних мов, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.